

همه هدایت

اولویت نشر معارف اهل بیت (علیهم السلام) در مسجد

حسن علی آبادی (دانش آموخته سطوح عالی حوزه)

مسجد کانون اصلی ترویج، تبلیغ و تربیت اجتماعی اسلام است. تاریخ اسلام از زمان هجرت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) تا به امروز حاکی از این مسئله است. ساختن مسجد در اولین اقدام ایشان پس از حضور در مدینه، گویای همین موضع است. زیرا اسلام برخلاف تفکر مخالفان سرسخت خود ناظر به هر دو به بعد زندگی فردی و اجتماعی است و تربیت انسانی را بر همین اساس تنظیم کرده است.

در همان نگاه اول، آداب فراوانی که برای خود مسجد مطرح گردیده است گویای جایگاه ممتاز اجتماعی آن است. روایات متعددی که درباره قبل و بعد از حضور در مسجد وجود دارد گویای نهادینه سازی فرهنگ دینی برای همه اهل مسجد و حتی غیرآنان است. بنابر همین جایگاه منحصر به فرد بوده است که طی ۱۴۰۰ سال گذشته در بیشتر شهرها مساجد در محوری ترین نقطه مکانی ساخته می شدند تا کانون فرهنگ سازی الهی در دسترس همگان باشد. البته واضح است که این نگاه به مسجد به دلیل بنا و ساختمان مسجد نیست. مسجد متأثر از یک تفکر اجتماعی الهی و اسلامی است که دلیل آن را با استناد به آیه شریفه ۱۸ سوره توبه می توان فهمید: «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ؛ تنها معماران حقیقی مساجد مؤمنین حقیقی به خدا و روز قیامت هستند، نماز برپا می دارند و زکات اموالشان را پرداخته و جز از خداوند نمی ترسند».

از آیه استفاده می شود که مسجد تنها ساختمان و در و دیوار مسجد نیست، بلکه سازندگان و متولیان حقیقی مساجد که همان اجتماع مؤمنان است مورد توجه است.

به راستی چه معارفی به جز علوم اهل بیت (علیهم السلام) میتواند مؤمن حقیقی تربیت نماید؟

نشانه دیگری که بر اولویت ترویج دانش اهل بیت (علیهم السلام) دلالت دارد ماجرای ابراهیم نبی (علیه السلام) است: «وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ».^۱ ایشان پس از گذر از امتحان‌های سخت الهی و شکستن بت‌ها و رسوا نمودن بت پرستی، مأمور به ساخت کعبه و پاک‌سازی و آماده‌سازی آن برای مؤمنان می‌گردد. این آیات نیز گویای این نکته است که مساجد که خانه‌های خداوند تعالی در زمین هستند باید به دست تفکر و اندیشه‌ای سپرده شود که در آن بالاترین مراتب توحیدی ارائه می‌شود و اجتماع مسلمان نیز باید از چنین سرچشمه پرنوری بهره‌مند گردد.

در آداب مساجد نهی از گفت‌وگوی لغوی، صحبت درباره امور دنیوی و یا حتی خندیدن وارد شده است و در روایاتی هدف از رفت و آمد به مسجد در چند چیز خلاصه گردیده است که در میان آنها کار و فعالیت علمی مورد تشویق قرار گرفته است. تمامی آداب بالا نشانگر اولویت ترویج دانش اهل بیت (علیهم السلام) در مساجد است.

رسول خدا (ص) فرمودند: «يَا أَبَا ذَرٍّ كُلُّ جُلُوسٍ فِي الْمَسْجِدِ لِعَوًّا لثَلَاثَةٍ: قَرَاءَةٌ مُصَلٍّ أَوْ ذَاكِرُ اللَّهِ تَعَالَى أَوْ سَائِلٌ عَنْ عِلْمٍ؛ ای ابوذر! در مسجد هر نشستنی به جز برای سه چیز بیهوده است: نماز خواندن، ذکر خدا گفتن، بحث علمی کردن».^۲

علی‌رغم آنکه انحصاری در گفت‌وگوی علمی نمی‌توان مطرح کرد اما از آنجایی که مسجد محل توجه و ارتباط با پروردگار متعال است، شایسته است به دانشی پرداخته شود که باعث معرفت بیشتر و خشیت بیشتر در برابر معبود گردد؛ زیرا بنابر نص آیه شریفه تنها علما و دانشمندان حقیقی هستند که نسبت به ذات الهی خشیت و ترس دارند؛ «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ».^۳ همچنین در روایتی مشهور از نبی مکرم اسلام علم حقیقی منحصر در سه قسم است و غیر آن همگی از فضائل محسوب می‌شود:

دخل رسول الله صلى الله عليه وآله المسجد فإذا جماعة قد اطافوا برجلٍ فقال: ما هذا؟ فقيل: علامة. قال صلى الله عليه وآله: وما العلامة؟ قالوا: اعلم الناس بانساب العرب ووقائعها و أيام الجاهلية و

بالاشعار و العریبة. فقال: ذاك علم لا یضُرُّ من جهله ولا ینفَعُ من علمه، انما العلم ثلاثة: آية مُحکمة أو فریضة عادلة أو سنة قائمة و ما خلاهن فهو فضل.

پیامبر وارد مسجد شدند و جمعی را دیدند که اطراف مردی نشستہ اند، فرمودند: او کیست؟ گفته شد: کسی است که علم زیادی دارد و داناترین مردم به نَسَب‌های عرب و اتفاقات رخ داده در میان اعراب و داناترین آنان به وقایع جاهلی و اشعار عربی است. پیامبر فرمود: این علمی است که اگر کسی آن را نداند ضرر نکرده است و به کسی که بداند هم سودی نمی‌رساند، همانا علم بر سه قسم است، آیه محکمه، فریضه عادله، و سنت قائمه و غیر از اینها فضل و زیاده است.^۴

بنابراین آیا می‌توان مرجعی به جز معارف جانشینان حقیقی رسول خاتم (صلی الله علیه و آله) برای ترویج این سه علم در کانون معرفت الهی معرفی نمود؟

اولویت نشر معارف آن بزرگواران را در خود نام مسجد نیز می‌توان یافت. مسجد برگرفته شده از کلمه سجده است. براساس آیه پایانی سوره مبارک علق یکی از بهترین راه‌ها برای نزدیکی به خداوند همین عمل است. همچنین در روایات فراوان دیگری این روش توصیه گردیده است. پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «یا أسامه! علیک بالسجود فإنه اقرب ما یکون العبد من ربه إذا کان ساجدا؛ ای اسامه، بر تو باد سجده کردن، چراکه نزدیک‌ترین حالت بنده به پروردگارش هنگامی است که سجده می‌کند».^۵

حال برای اینکه تقرب به پروردگار فرهنگی همیشگی در اجتماع مؤمنین شود، باید در مسجد نیز از معارف و علوم مقربان الهی که جز خاندان عصمت نمی‌توانند باشند، بهره برد.

چنان‌که قرآن کریم در آیه سوره ۳۵ سوره یونس می‌فرماید: «قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ یَهْدِیَ إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّهُ یَهْدِیَ لِلْحَقِّ أَفَمَنْ یُهْدِیَ إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ یُتَّبَعَ أَمَّنْ لَّا یُهْدِیَ إِلَّا أَنْ یُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ؛ بگو: آیا شریکانی که برای خدا برگزیده‌اید به حق هدایت می‌کنند؟ بگو: خدا به حق هدایت می‌کند. آیا کسی که به حق هدایت می‌کند، به پیروی کردن از او سزاوارتر است یا کسی که خود از هدایت بی‌بهره است مگر آنکه (توسط دیگری) هدایت شود؛ پس چگونه داوری می‌کنید؟».

بی تردید رجوع به معارف ائمه معصومین (صلوات الله علیهم أجمعین) که مصداق حقیقی آیه تطهیر هستند می تواند پشتیبان و ضمانت کننده حقیقی فرهنگ پاکی و طهارت جامعه ایمانی باشد.

۱. بقره: ۱۲۷.

۲. بحارالانوار؛ ج ۸۳، ص ۳۷۰.

۳. فاطر: ۲۸.

۴. اصول کافی؛ ج ۲؛ ص ۳۸.

۵. مستدرک وسائل الشیعه؛ ج ۴، ص ۴۷۵.